

Aktualisering av legenden om St. Sunniva og øyen Selja:

Mellom diktning og historie

Torunn Selberg

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap, Universitetet i Bergen.
Torunn.Selberg@uib.no

Abstract

This article discusses actualizations of the legend about St. Sunniva, one of three Norwegian saints. After a silence for several hundreds of years, this legend is today being revitalized in various ways, in materializations like monuments and pictures, as festivals, in songs and poetry, as part of a Norwegian pilgrimage renaissance. The legend tells about an Irish princess, escaping a heathen Viking suitor in a boat without oars and sails, landing on the small island of Selja on the North-west coast of Norway where she died a martyr. The Viking king Olav Tryggvason made the island a pilgrimage destination, and so it continued to be during medieval times, and is today being revitalized in the re-telling of the narrative about Sunniva. This article discusses how and why a medieval legend is being revitalized today, what contemporary trends and ideas does the legend talks to, and how are they expressed in the contemporary retelling of the legend.

Keywords:

- Sunniva
- saints
- place making
- pilgrimage
- historical legends
- transformations of narratives

I november 2017 hadde avisen *Bergens Tidendes* lørdagsbilag *Magasinet* en artikkel om Selje hotell som brant ned i 2016. De tidligere eierne gjennom mange tiår var intervjuet om livsverket som nå lå i aske. Artikkelen handler også om lokalsamfunnet ytterst på den norske nordvestkysten, og de konsekvenser hotellbrannen har hatt blant annet for turisttrafikken til Selje. For eksempel forteller båtføreren på «Klosterbåten» som tar folk med ut til øyen Selja og klosterruinene der, at trafikken er halvert og turistsjefen forteller også om stor nedgang i antall besøkende og sier: «Men, bank i bordet, når du er langt nede, går det bare en

vei. Og det er oppover. Vi kan ikke gi oss, sier Årevik». Etter å ha uttrykt disse bekymringene og uten noen form for innledning fortsetter artikkelen: «Legenden sier at en irsk kongsdatter ved navn Sunniva kom til øyen Selja for mer enn tusen år siden. Hun trosset en aggressiv vikingkonge som truet henne til ekteskap, og seilte til vestkysten av Norge. Sunniva skulle bli vernehelgen for Vestlandet og Bergens skytsengel» og fortellingen avsluttes med: «Nå trenger Selje henne mer enn noen gang» (Nicolaisen 2017).

For journalisten aktualiserte ulykken som rammet Selje legenden om den norske

helgenen Sunniva, her referert i en form som likner det som er blitt definert som «sagnotis» (se for eksempel Johnsen 1980; Skjelbred 1998). En sagnotis er en kort henvisning til fortellinger som de fleste i et miljø er kjent med. Derfor er det ikke nødvendig å fortelle hele historien, i dette utsagnet er det heller ikke fortalt hvorfor Sunniva ble helgen – som vanligvis er sentralt i en helgenlegende. Det er antatt felles kunnskap, og gir inntrykk av at journalisten regner med at leserne kjenner historien det henvises til. Det er et eksempel på det folkloristen Birgit Hertzberg Johnsen (1980) har vist om hvordan et lokalsagn i hovedsak ble tradert gjennom bruddstykker av sagnet fordi det er en del av den lokale kunnskapen. Hun har også vist hvor mangfoldig traderingen av et lokalsagn kan være. Konteksten for gjenfortellingen her er ulykken som har rammet lokalsamfunnet gjennom hotellbrannen, og som også gir mening til utsagnet om at Selje nå trenger Sunniva mer enn noen gang. I det ligger det en idé om at helgenen Sunniva er til gode for lokalsamfunnet Selje.

Legenden om Sunniva er knyttet til øyen Selja, del av tettstedet Selje. Fortellingen om henne har gjort øyen velkjent som pilegrimsmål, gitt den en plass i Norgeshistorien og i fortellingen om kristningen av Norge. Det er også denne fortellingen som har sørget for et økende antall besøkende til Selje i de senere tiår. Henvisningen til Sunniva i en av dagens aviser er ett eksempel på hvordan en fortelling, tidfestet til 900-tallet aktualiseres, blir gjenbrukt og gir mening 1000 år etter at hendelsene det fortelles om fant sted.

Den refererte artikkelen er et nylig eksempel på Sunnivas og den middelalderske legendens aktuelle nærvær. Et annet er feiringen Sunnivafestivalen siste helg i

april 2017, som er en annen måte å fortelle om og minnes helgenen på. Feiringer er ofte både basert på, og forteller en historie. I denne festivalen blir historien om Sunniva gjenfortalt på ulike måter, som ved å navngi festivalen etter henne, eller når en konsert, som er del av festivalen, inneholder nye sanger som gjenforteller den kjente legenden. Slik kan også bare navnet «Sunniva» på en festival gi mening til dem som kjenner fortellingen. Samtidig er handlinger og hendelser innenfor en slik feiring også med på å minnes Sunniva og med det historien om henne, festivalen henter mening fra fortellingen som del av den lokale identiteten. De to eksemplene viser at en middelaldersk legende er levende i vår tid, sannsynligvis etter flere hundre års taushet. I denne artikkelen vil jeg diskutere hvordan og hvorfor en middelaldersk helgenlegende kan få fornyet betydning i vår tid.

Selja og legenden om Sunniva

Fortellingen om Sunniva finnes i tre middelalderske versjoner, en latinsk versjon trykt i *Acta sanatorium Selio*, som var kirkens offisielle versjon fra 1170, nedskrevet på latin. Der er også en versjon fra 1190 nedskrevet av den islandske munken Odd,¹ del av Olav Tryggvasons saga på latin og norrønt, samt en versjon i *Flateyrbok*, som inneholder sagaer om flere norske konger, og skrevet ned mot slutten av 1300-tallet (Djupedal 1996; Steinsland 2012). Alle tekstene er nedskrevet lenge etter at hendelsene fant sted og de gjengir ulike versjoner og er på hver sin måte preget av ideologiske motiver, både religiøse og politiske skriver religionshistorikeren Gro Steinsland i boken *Mytene som skapte Norge* (2012:164). Det som fortelles er at Sunniva var en from irsk prinsesse som nektet å gifte seg med en

---

1. Odd munks saga om Olav Tryggvason (Steinsland 2012:161).

hedensk vikinghøvding og rømte i en båt uten årer og seil sammen med et følge av kristne kvinner og menn. De endte på Selja, hvor de fant ly i huler og hellere. Etter en stund trodde lokale folk at de fremmede huleboerne var skyld i at sauer på beite forsvant, og de ba den hedenske Håkon Jarl om at han måtte ta livet av de fremmede på øyen. Sunniva og hennes følgesvenner trakk seg lenger inn i hulen og bad til Gud om at de ikke måtte bli tatt av hedningene. De ble bønnhørt ved at Gud lot hulen rase sammen og stenge inngangen, og Sunniva og hennes følge ble aldri funnet i live. I dag er denne hulen kjent som Sunnivahola og i billedlige fremstillinger holder Sunniva en stein i armen, den er hennes attributt.

En stund etter at hulen hadde rast sammen så noen sjøfolk et merkelig lys over øyen. Dette kom kong Olav Tryggvason som da residerte i Trondheim, før øre og i 996 satte han for første gang sin fot på Selja og fant liket av Sunniva helt og uten skrammer og omgitt av vellukt. Hun ble straks erklært som en kilde for mirakler og ble Norges første og den gang eneste helgen. Selja ble et pilgrimsted gjennom middelalderen. Det utviklet seg en Sunniva-kult (se Djupedal 1996; Steinsland 2012:156), og det ble sagt at Olav Tryggvason lot bygge en kirke for relikviene etter henne. Senere, sier fortellingen, ble relikviene flyttet til Kristkirken i Bjørgvin, hvor de var inntil kirken ble totalt ødelagt i 1531.

På begynnelsen av det 12. århundret ble det grunnlagt et benediktinerkloster på Selja, viet til den engelske munken St. Albanus. I 1068 ble Selja sete for det første bispedømme på Vestlandet og forble det i hundre år før det ble flyttet til Bergen. Klosteret ble ødelagt i løpet av Svartedauden på midten av 1300-tallet og var forlatt ved reformasjonen (Djupedal 1996). I dag står klosterruinene der fremdeles på et sted som gir inntrykk av sublim isolasjon, men som i

løpet av middelalderen hadde en strategisk plassering mellom de viktige middelalderbyene Bergen og Trondheim, med en god havn for de som ventet på vær til å runde Stadt.

*Ruinene av Selja kloster mot Stadtlandet og Nordsjøen.
Foto: Krelme, CC-lisens.*

Fortellingen om Sunniva gir Selja en prominent plass i kristendommens historie i Norge, og Selje er ofte referert til som stedet der den norske kirken ble født. Gro Steinsland sier det slik:

Det var gjennom opprettelsen av helligstedet på Selja at den kristne kirken ble grunnfestet på norsk jord. Kirken må ha hatt et stort behov for å etablere hjemlige helligsteder i den tidlige kristningsfasen. Selja kom til å fylle dette behovet, noe som har fått enkelte til å kalle Selja et brohode i kristningsprosessen og rikssamlingen (Steinsland 2012:161).

Sunnivalegenden er altså ikke en hvilken som helst fortelling. Den har hatt en produktiv kraft som har satt ting i bevegelse, forårsaket viktige hendelser og den forteller om historiske personer av betydning. Et spørsmål som er reist mange ganger, er også om den forteller om historiske begivenheter og personer (se for eksempel Djupedal 1996; Nilsen 2013). Fortellingen setter også ting i bevegelse i vår egen tid, utover 2000-tallet har Sunniva og historien om henne igjen fått stadig økende oppmerksomhet, og har ført til ulike aktiviteter. For eksempel er to store jubileer av nasjonal karakter blitt feiret på Selja, blant annet på grunn av det som fortelles i legenden (se Selberg 2005; 2006; 2007a). Hvorfor og hvordan blir en helgenlegende fra middelalderen revitalisert i dagens Norge? Et spørsmål er om slike gjenfortellinger er versjoner hvor aktuelle ideer og strømninger får en plass, og om slike strømninger er med på å gjenskape

varianter av fortellingen. En fortelling lever ikke videre av «seg selv». Fortellinger både snakker til, og preges av sin samtid, den kan ha ulike meningslag som aktualiseres og får ny betydning under skiftende historiske forhold (se for eksempel Anttonen 1997; Br. Alver 1962; B.G. Alver 1999; Eriksen og Selberg 2006; Mathisen 1989; Solheim 1970). En god historie er aldri fortalt for første gang,² en god historie vekker gjenkjennelse samtidig som den appellerer til og uttrykker aktuelle spørsmål. Den kan ha en kjerne som er gjenkjennelig og av betydning, samtidig som den har en plastisitet som gjør at den går i dialog med ulike grupper og nye ideer. Hvilke nåtidige strømninger, tendenser og ideer kommer sammen og gir mening til gjenfortelling og gjenbruk av en tusen år gammel fortelling?

Jeg ble kjent med Sunniva og Selja i 2001, og det var særlig revitaliseringen av Seljumannamesse³ som den gang fanget interessen (Selberg 2005; 2006; 2007a; 2007b). Jeg var interessert i den revitaliserte feiringen som en form for festival, hvor pilegrimsvandring var et vesentlig innslag, noe jeg oppfatter som lokalisering av en global revitalisering av pilegrimstradisjoner (se Reader 2017). Den årlige feiringen av Seljumannemesse første helgen i juli holdes fremdeles ved like, og samtidig utvikles det stadig nye arrangement knyttet til Sunniva, noe som innebærer at legenden fortelles på stadig nye måter; i referanser fra ulikt hold, i festivaler, i den fornyete interessen for pilegrimstedet Selja, i materialiseringer, i sanger og dikt, i kunst og bilder, Steinsland (2012:156) er av den oppfatningen at det i

2. Sagt på seminar med Maria Warner i anledning Holbergprisen 2015.

3. «Helgenkulten på Selja ble etablert år 1000, og feiringa av martyrane vart kalla Seljumannamesse. Kulten omfatta i den første tida berre dei upersonifiserte seljumennene. Derfor ble kulten kalt Seljumannamesse og ikke Sunnivamesse. Dagen er med i kristenretten som ble vedtatt på tinget på Moster i 1024 og er en kirkelig festdag den 8. juli. Dagen skulle holdes hellig på samme måten som søndagen og de andre helgendagene. I de vel fem hundre år den katolske tiden varte, ble dagen feiret som en stor messe, og dagen var avmerket i de gamle primstavene» (Hoff et al. 2016:226).

de seneste årene er skapt ny interesse rundt Sunniva og Selja tradisjonen, både i «forskning og folkeliv». Jeg vil i det følgende vise noen eksempler på aktualiseringer av fortellingen gjennom forskjellige uttrykksmåter.

Sunnivafestivalen som fortelling

Strukturen i Sunnivafestivalen følger et tradisjonelt mønster; markeder som selger lokale produkter, konserter, vandringer knyttet til stedets kulturhistorie. Et mer særegent innslag i festivalen er pilgrimsvandring på øyen Selja, noe som konkretiserer og levendegjør minner om legenden og ikke minst pilegrimsstedet fra middelalderen (Selberg 2008). Det som er blitt omtalt som pilegrimsrenessansen, også i Norge, er en vesentlig årsak til den fornyete interessen for Sunniva. Derfor ser vi også at pilegrimsvandring er et viktig element i feiringen av festivalen. Et annet innslag knyttet til Sunniva er konserten kalt «Sunnivas reise» – og programmet forteller at: «Tilhørerne til konserten vil ta del i hennes reise fra Irland over havet til Selja hvor hun til slutt reddet seg selv og sitt følge fra hedningene når hun ba om at steinen i hulen skulle falle over dem.» (Flatebø 2017). Her blir fortellingen referert til på en måte som impliserer at publikum kjenner fortellingen, og historien blir igjen fortalt i konserten og i en nylig komponert Sunnivasang. Om den blir det sagt: «Vi håper å gjenskape og forsterke følelsene til en ung kvinne som har bestemt seg for å krysse havet i en åpen båt» (ibid.) I presentasjonen av konserten blir legenden gjenfortalt slik: «Publikum får bli med på Sunniva si reise, frå Irland, over havet, til Noreg og til Selja, der ho til slutt bad om at steinhellaren, i dag kjend som Sunnivahola, skulle rase over henne og følgjet hennar», fulgt av et spørsmål om fortellingens aktualitet i dag: «[V]i skal skape stemningar som tek oss over 1000 år tilbake i tid. Det er

lenge sidan den irske kongsdottera måtte flykte, men kanskje er historia om denne bestemte kvinna relevant også i dag?» (ibid.).

Konserten og presentasjonen av den vektlegger Sunnivas mot i forbindelse med å legge ut på en farlig reise. I konsertomtalen fremheves den unge kvinnen Sunniva og hennes følelser på måter som både viser til ideer med lang kontinuitet, samtidig som Sunniva gjenskapes og aktualiseres for et moderne publikum. Slik blir festivalen en form for minneproduksjon, bygget rundt fortellingen om Sunniva, hvor middelalderen gjenopplives i pilegrimsvandringen og hvor øyens betydning fremheves, men hvor dagsaktuelle ideer om sterke kvinner også er et vesentlig innslag i tolkningen av Sunnivas reise. Det kan være både en konkret reise, men og en indre reise – populært uttrykk for selverkjennelse og -utvikling.

Sunnivaskulpturen: Materialisering av legenden

På forsiden av programmet for Sunnivafestivalen i 2017 er et bilde av Arne Mælands skulptur av Sunniva som ble avduket i Selje i 2013. Hun står i Selje sentrum i hvit marmor, og som så mange andre kvinnelige skulpturer skuer hun utover havet, og mot øyen Selja.

Avdukingen av skulpturen var en stor begivenhet i Selje og NRK Sogn og Fjordane var på plass. Som ingress til reportasjen om denne hendelsen: «Endelig fekk Selje-folket avduka statuen dei har venta på så lenge. Som eit symbol på legenda og historia vart statuen av St. Sunniva i dag avduka i Selje.» De forteller videre at en kvinne fra Selja sa om skulpturen: «No har vi venta på ho og segna kan leve vidare. Dette er eit viktig historisk augneblink. Eit kunstverk skal stå til evig tid som eit minne om dei gamle segnene om St. Sunniva» (Hjetland 2013).

Statuen av Sunniva. Foto: Atle Råsberg, CC-lisens.

I sin artikkel om sagnet om en lokal helt i Leksvik i Trøndelag, skriver Birgit Hertzberg Johnsen (1980) at skulpturen av sagnhelten styrker fortellertradisjonen, men også tradisjonens historisitet – den styrker ideen om at det som fortelles virkelig må ha funnet sted. Hun er av den oppfatning at skulpturen er en stadig påminnelse om hendelsene sagnet forteller om, hun skriver at folk simpelthen ikke får anledning til å glemme

Som helgen har Sunniva selvsagt vært representert i skulpturer fra middelalderke kirker, velkjent er denne fra Austevoll, som nå finnes i Universitetsmuseet i Bergen. Foto: Nina Aldin Thune, CC-lisens.

fortellingen (Johnsen 1989:160). Skulpturen av Sunniva kan slik sett også oppfattes som en materialisering av fortellingen og blir en påminnelse om Sunnivas nærvær for dem som ferdes gjennom Selje sentrum.

I forbindelse med avdukingsseremonien ble også Sunnivas vestnorske identitet

understreket. Det ble sagt: «Hun er en ekte vestlandsk helgen: Modig, sterk og fri med håret stående rett ut i vinden» (ibid.). For mange betyr skulpturen at Sunniva er kommet *hjem* og «sagnet kan leve videre», som en uttrykker det (ibid.). Reportasjene om avdukingen av skulpturen viser hvordan legenden både blir gjenfortalt og ikke minst forsterket gjennom den inspirasjon som statuen her gir.

Sunniva i sang og musikk

I festivalen var sang og musikk et vesentlig innslag, og legenden om Sunniva er blitt gjenfortalt i flere musikalske verk. I 2013 organiserte for eksempel Festspillene i Bergen i samarbeide med kommuner i Nordfjord *Sunnivareisa* som startet i Bergen. Reisen startet ved stedet hvor Kristkirken som en gang – ifølge tradisjonen – huset de hellige relikviene etter Sunniva lå, og med Selja som endepunkt. Denne reisen blir en påminnelse både om Sunnivas ferd og om den en gang så viktige forbindelsen mellom Bergen og Trondheim, hvor Selja var den viktigste havnen langs vestlandskysten. «Middelalderens Piccadilly Circus» som presentasjonen av denne reisen sier. I et intervju med ruinforvalter Bjørn Jensen i Fjordenes tidene sier han, at Selja har vært et senter i norgeshistorien og på kysten. «Jeg liker å kalle det 'vikingtidens *Piccadilly Circus*'. I England er det et uttrykk som heter at hvis du står lenge nok på *Piccadilly Circus*, så møter du alle du kjenner. Og sånn har det vært her på *Selja* og, hevder han».⁴

Til dette arrangementet ble det bestilt et musikkverk «Sunniva – Kristi brur» av komponisten Therese Birkelund Ulvo. Konserten var en kombinasjon av ny musikk og gjenfortelling av legenden frem-

ført på steder av betydning i legenden. Direktøren for Festspillene forklarer ideen på denne måten:

Sunnivaprojektet harmonerer med festspeltemaet vatn, reise og kvinne. Sunniva skal i si tid ha komme seglande til Selja og vart siden Hordaland (sic) sin skytshelgen. Skjebnen hennar rommar eit drama med ein sterk kvinneskapanad, som var klar til å ofra livet sitt for ei sak ho trudde på. Det er fint å kunne hylla Sunniva gjennom eit moderne kunstnarleg uttrykk der publikum er inviterte med på ei ferd som både er ei indre og ytre reise (Vengen 2013).

Her blir legenden gjenfortalt på måter som tematiserer aktuelle tema; som reise og bevegelse, og fremfor alt sterke kvinnefigurer.

Legendene er blitt tolket musikalsk på flere måter. I 2008 ble for eksempel *Sunnivafestspela* feiret med en nyskrevet teaterkonsert kalt «Sunniva – lyset fra Selja», med artister og skuespillere som Hanne Krogh, Jan Werner Danielsen og Toralf Maurstad. Syngespillet ble fremført i kloster-ruinene på Selja. Hanne Krogh skrev på 90-tallet også en vise som hun kalte «Sunniva», som handler om Sunnivas ferd over havet. Krogh forteller at hun hørte historien om Sunniva for første gang da hun skulle holde konsert i Rørvik noe som hun mener ble en meget vellykket konsert; fordi den «ble preget av den unge Sunniva og hennes skjebne», og hun sier om sangen om «Sunniva»: «Noen sanger ber om å bli skrevet.» For «å bevare sangen i det norsk/irske landskapet» ba Hanne Krogh den irske komponisten Brendan Graham om å lage melodi. Hun forteller at når hun har gått i

4. www.fjt.no/kultur/2016/01/29/Han-startet-eventyret-på-Selja-12100953.ece, 29. jan. 2016, lest 24. februar 2018.

land på Selja har hun «kjent på freden og kraften som hviler over dette stedet. Som Olav Trygvassons menn må ha kjent det da de så lyset fra Selja – og tok sine første skritt oppover mot hulen». ⁵ Slik ser Krogh seg selv i kontinuitet fra middelalderens begivenheter på Selja, og hun samstemmer med alle dem som beskriver øyen som noe enestående. For Krogh har den fred og kraft, for andre er den magisk, et magnetfelt, et sted for spesielle opplevelser.

Sunniva i turisme og markedsføring

Den innledende fortellingen i denne artikkelen handlet om nedgang i antall gjester til bygden Selja. Som så mange lokalsamfunn i vår tid satser også Selje på turisme, og i den anledning er Stiftinga Santa Sunniva, Selje og Stadt etablert. Om seg selv sier stiftelsen at de har som formål å være et nav og en paraply for utvikling innen landskap, natur, kultur, kulturminner, oppleving og reiseliv. Stiftingas visjon er at Selja kloster og helgenanlegg, Selja og Stad skal være det mest etterspurte reisemål for besøkende som «søker det hellige vakre kombinert med en storslagen natur. Lyset, legenda, livet og landskapet er element som vil bli husket for alltid», blir det sagt. ⁶ I stiftelsespapirene blir legenden om Sunniva kort gjenfortalt og øyen Selja blir omtalt som «heilagøya», mens det blir understreket at det største mysteriet på Selja er hovedpersonen selv, St. Sunniva. Fortellingen aktualiseres her i forbindelse med moderne kulturbasert turisme og stedsproduksjon basert på interessante fortider. På Selja er det særlig fortiden som pilegrimssted som brukes i moderne markedsføring av stedet, slik vi ser i omtalen av Selja som «heilagøya».

I den katolske bloggen *St. Sunniva av Selja* skriver Ragnhild H. Aadland Høen om Sunniva og hennes følge at: «Den hellige ånd blåste dem dit Han ville.» Selja er i denne meningen *utvalgt*, et helt særlig sted. At visse hellige steder har en gravitasjonskraft, at mennesker føler de blir dradd dit, er en ikke uvanlig forestilling gjengitt i mange fortellinger, og gjerne knyttet til pilegrimssteder (se for eksempel Bowman 1973; Reader 2014). Fortellinger kan omslutte steder med en særlig betydning, som når det fortelles at personer knyttet til en religiøs tradisjon en gang levde, vandret og var del av avgjørende hendelser der, skriver den britiske religionshistorikeren Ian Reader (2014). Slik kan stedene oppnå en særlig tiltrekningskraft og for eksempel bli pilegrimssteder, slik Selja ble gjennom fortellingen om Sunniva og Olav Tryggvason. Det fortelles imidlertid om mange steder at det har hendt mirakuløse ting der, men for at de skal bli til pilegrimssteder må det *gjøres* noe for at de skal bli – og forbli – eller gjenoppstå som slike (ibid.:17). Fortellinger er en vesentlig del av pilegrimskultur, og fortellingene og stedene må kultiveres og pleies i konkurranse med andre pilegrimssteder, hevder Reader.

Revitaliseringen av pilegrimsstedet Selja og legenden om Sunniva er eksempel på en slik kultivering, noe vi også ser vi i det nyetablerte prosjektet Kystpilegrimsleia, hvor kystveien, eller havstrekningen mellom øyene Kinn⁷ og Selja, blir omtalt som Sunnivaleia. Om kystpilegrimsleia hevdes det at den ble brukt av middelalderens pilegrimer, at både norske og utenlandske pilegrimer valfartet her – enten for å reise hele veien til Nidaros eller for å besøke mange av de lokale pilegrimsmålene. Om Sunnivaleia heter det:

5. <http://hannekrogh.com/musikk/tekster-og-kommentarer/sunniva/>, lest 6. november 2017.

6. <https://selje.kommune.no/Handlers/fh.ashx?MIId=276&FillId=3567%20>, lest 6. november 2017.

7. Øyen Kinn utenfor Florø har en plass i noen versjoner av legenden hvor det fortelles at noen fra Sunnivas følge kom i land der.

I dag kjem atter pilegrimar til Kinn og Selja. Sunnivaleia heiter den nye pilegrimsleia frå Kinn til Selja. Ho er eit kystalternativ til pilegrimsvandringane i innlandet. Dette er ei vandring over sjø og land. Ei pilegrimsvandring langs norskekysten byr på andre opplevingar og utfordringar enn innlandsrutene. Det vakre, men ville kystlandskapet, skore tvers over av fjordar og med det mektige Atlanterhavet brusande inn rundt øyane – som Kinn og Selja, byr på storslagen natur, naturkrefter som fyller hjarta og sjel, men også roleg hav til ettertanke og refleksjon.⁸

Prosjektene Kystpilegrimsleia og Sunnivaleia handler om å fremheve det vestlandske og med det *andre* pilegrimssteder og -veier enn det som har vært satset på i en nasjonal kontekst (se Mikaelsson 2018). Det er pilegrimsleden opp gjennom dalene mellom Oslo og Trondheim som fra sentralt hold er blitt definert som den nasjonale pilegrimsveien. Aktuell pilegrimskultur har sterke islett av kulturturisme, og har med det sider som ikke handler om det religiøse, men tar karakter av markedsføring av steder som turistmål. Men det er sider som ikke synliggjøres, om det kommersielle aspektet blir for tydelig kan det for noen bety at det hellige profaneres. Dette illustreres i talen daværende ordfører i Selje holdt ved Pilegrimskonferansen i Selja i 2010:

Den nasjonale satsinga på pilegrimsleiene og pilegrimsmaal har mellom anna i seg som mål å få større verdiskaping i lokalsamfunnet av det som kulturarven vår representerer. [...] Vi veit at det kan vere ei utfordring å gjøre børs av katedral

utan å redusere verdien av katedralen (Helgesen i Bjelland & Selberg 2016).

Stiftinga Sankta Sunniva, Selja og Stad fra 2015 har som formål å øke Seljas muligheter for turisme, og er eksempel på hvordan legenden og historien brukes innenfor stedsproduksjon og kulturarvsproduksjon. Ved etableringen av stiftelsen skrev avisen Fjordenes Tidende: «Stiftinga Sankta Sunniva, Selja og Stad er opptatt av å sette Seljes historie på kartet. Dette får de god hjelp til fra legenden om Norges eneste kvinnelige helgen.»⁹ Legendene gjenfortelles og brukes i dokumenter knyttet til en moderne stiftelse med kommersielle formål.

Jeg har her diskutert eksempler på gjenfortellinger av Sunnivalegenden som er hentet fra sammenhenger som spenner fra katolske blogger og kunstneriske uttrykk til kommunale og forretningsmessige dokumenter, kontekster hvor legenden gjenfortelles og refortolkes og slik får nye meninger. Men hvorfor har legenden appell i dag, og i så ulike sammenhenger?

Øy og sted

På den katolske bloggen *Sta. Sunniva av Selja* skriver Ragnhild H. Aadland i et innlegg om hellige steder:

Alle som har vært her, på Selja – «den heilage øya» – vet at dette fortsatt er et helt spesielt, hellig sted, der det åndelige gravitasjonsfeltet formelig er til å ta og føle på. Til og med ikke-troende fornemmer dette stedets hellighet. Det ultimate beviset på at det faktisk finnes hellige steder, får vi hver gang folk kommer som turister og reiser som pile-

8. <http://sunnivaleia.no/>, lest 10. november 2017.

9. <http://fjt.alda.no/bestillpluss?3&cartRefId=14586531&12&&aviskode=FT&targetUrl=http%253A%252F%252Fwww.fjt.no%252F%253Fservice%253DpaywallRedirect%2526articleUrl%253Dhttp%253A%252F%252Fwww.fjt.no%252Fnyheter%252Farticle14586531.ece>, lest 12. november 2017.

grimer – altså hver dag. Da vet du at det ikke bare er Genius Loci, men Den Hellige Ånd som har vært i aksjon. [...]

Gjennom over tusen år har Selja – den sæle øya – tiltrukket seg pilegrimer, og fortsatt står ruinene av kloster- og helgenanlegget her på Selja som sterke vitner om Norges første kristne tid. Som riksan tikvar Jørn Holme sa det da han var på Selja: «Her finner vi de vakreste spor i det vakreste av landskap.» Eller som jeg sier det: Her har Gud satt spor etter seg.¹⁰

Et vesentlig aspekt ved Sunnivallegendens aktuelle appell kan være at fortellingen på så mange måter handler om *sted*. Og ikke et hvilket som helst sted, men et sted som fanger opp i seg mange verdier. Det handler om et middelaldersk pilegrimssted som er gjenopp- livet gjennom fortellingen, farget av den hellige Sunniva, og med det blitt tildelt spirituelle kvaliteter med appell i vår tid. Fortellingen om Sunniva er ikke bare materialisert i den nylig avdukede skulpturen, men også i ruinene og landskapet på øyen og ikke minst i Sunnivahola, hulen hvor Sunniva led martyrdøden og som har vært og er et mål for pilegrimer. En slik stedliggjøring gjør at fortellingens begivenheter og personer frem- står som virkelige. Selja er Sunnivallegendens *narrative rom* (se Eriksen 2017), og middel- alderen er fremdeles til stede der, materialisert i ruinene, i landskapet, i stedene hvor legen- den utspant seg. At fortidens begivenheter har funnet sted på *øyen* Selja gjør at fortiden og historien om Sunniva blir konsentrert og fokusert. Øyen oppleves på mange måter fremdeles som den samme. Den svenske etnologen Owe Ronström (2013) bruker begrep som *islandness* og *insularity* om øyer – begrep som indikerer blant annet det av-

grensete og unike ved øyer. Det distanserte er også en kvalitet ved øyer, historikeren John Gillis (2004) hevder at det er en gammel og vidt spredd idé at øyer ikke bare er skilt fra fastlandet i rom, men også i tid. Å reise til en øy er også å reise tilbake i tid. På Selja er middelalderen fremdeles til stede, og land- skapet helliggjøres gjennom fortellingen.

Stiftinga St. Sunniva, Selja og Stadt omtaler Selja som «heilagøya». På den katolske bloggen *Sta. Sunniva av Selja* blir Selja omtalt som hellig gjennom den tiltrek- ningskraft stedet tildeles og som det sies ingen kan unngå å bli berørt av. Kommuni- kasjonsrådgiver og bloggskribent Ragnild Høen Aadland (2012) skriver for eksempel:

Selja har en helt spesiell tiltrekningskraft, en åndelig gravitasjonskraft som er så sterk at selv ikke-troende fornemmer den og dras dit. *Det hellige* er så annerledes og spesielt sterkt til stede på Selja at du må ha opplevd *det hellige* selv for å skjønne hva jeg snakker om.¹¹

Øyen Selja fortelles som et sted hvor fortiden er til stede, og er slik et møtested mellom *da* og *nå*, et sted hvor fortid og nåtid møtes. Men det er også et møtested for *her* og *der*, for det irske fortelles også inn i landskapet gjennom legenden om Sunniva. Den forrige presten i Selja, Mikael Wohlberg (1996–2006) er av den oppfat- ning at på Selja er sløret som skiller denne verden fra Guds usynlige verden særlig tynt. Landskapet på Selja minner om Irland, sier presten, med sine grønne enger mellom fjell og strender, og er av den oppfatning at «både geografien og kirkehistorien knyttet til Sunnivallegenden skaper en nærhet til Irland og de keltiske områdene i vest. Jeg føler meg i slekt med de keltiske kristne,»

10. <http://stasunniva.blogspot.no/search/label/Selja>, lest 24. april 2018.

11. <http://stasunniva.blogspot.no/2012/09/dramatiske-uimotstaelige-selja.html>, lest 18. november 2017.

hevder han (Wohlberg 2001). I denne oppfatningen er presten inspirert av ideer om keltisk spiritualitet. Det blir sagt at kelterne var seg bevisst at de levde på selve grensen mellom den synlige og usynlige verden. Gud – eller det hellige – var til stede over alt, men kunne bli særlig knyttet til steder som var karakterisert nettopp ved det nesten usynlige sløret som skilte dem fra himmelen (Wood 1999; Harpur 2002:17; Power 2006; se også Selberg 2005). Når presten tolker Selja som et hellig sted knytter han Sunnivallegenden til en aktualisert og populær fortelling om keltisk spiritualitet som i dag finner resonans på steder langt fra Seljas strender. Fortellingen om keltisk spiritualitet er farget av respekt for naturen, vektlegging av det kvinnelige elementet i religionen og en bevissthet om tilværelsens åndelige sider, alt ideer som har gjennomslag i den moderne verden og som vi kan finne igjen i dagens versjoner av Sunnivallegenden. Fremfor alt er det hevdet at en form for stedsbevissthet er sentral innenfor keltisk spiritualitet, uttrykt i vektlegging av hellige steder og pilegrimsvandring. Slik knyttes Selja til det keltiske – øyen blir ikke bare skapt av «før og nå», men og av «der og her». Ifølge geografen Doreen Massey (2005) må steder forstås som hendelser og begivenheter og hun fremhever steders «sammenkastethet» (se også Reme 2017). På Selja er både «da» og «der» kastet sammen med «her» og «nå» og gjennom dette gis øyen helt spesielle kvaliteter som taler til mange aktuelle strømninger, og gir fortellingen om Sunniva fornyet mening.

I en fjern fortid var helgeners liv et mønster og ideal for kristne mennesker. Men også i dag fremheves sider ved Sunniva som gjør henne til et forbilde fordi hun som kvinne utviste et særlig mot når hun sto opp for det hun trodde var rett i motsetning til det samfunnet forventet av henne. Hennes

irske bakgrunn inspirerer i dag til å se Selja som et hellig sted inspirert av keltisk spiritualitet og kristendom. Pilegrimsøyen – skapt gjennom legenden – aktualiseres i dagens pilegrimsrenessanse. Dagens gjenfortellinger om Sunniva og gjenbruk av pilegrimsøyen er i dialog med strømninger som stedsproduksjon, med vestlandsk identitet, med fortidens betydning i nåtiden, med den revitaliserte pilegrimsideen og ikke minst med idealet om selvstendige kvinner.

Tråder som indikerer forbindelser til dagens alternative spiritualitet, til en interesse for lokale fortider, til å fremheve Sunniva som en sterk kvinne som sto opp for det hun trodde på, er alle vevet inn i de aktuelle gjenfortellinger av legenden. St Sunniva er fortalt som en kvinnelige helt, hun sakraliserer øyen, står for en forbindelse til keltisk historie og spiritualitet, og inspirerer lokalsamfunnet gjennom ulike feiringer. Legendens aktualiseres i alle disse strømningene og fremføres som sang, som drama, som skulptur, som festival og som pilegrimsvandring. Alt dette holder legenden levende i en tid hvor middelalder, fortid og stedsbevissthet er til stede, og fortellingen fremhever kvinners stolthet og mot, sammen med reisen og keltisk spiritualitet.

Historisk sannhet?

Fortellingen om Sunniva inneholder elementer av både historisk og politisk betydning, og som følge av det spekulasjoner om det historiske innholdet i legenden, først og fremst om Sunniva er en historisk figur (se for eksempel Nilsen 2013). Selve hendelsene det fortelles om er både sted- og tidfestet, noe som gir fortellingen et realistisk preg, samtidig ikles begivenhetene en mytisk aura som når det fortelles at Gud lot hulen rase sammen, at den døde Sunniva var omgitt av velduft, eller som i senere fortolkninger: at Sunniva ble blåst til Selja av Den hellige ånd.

I legenden er det en spenning mellom historisk sannhet og diktet fortelling, mellom hva som muligens kan ha hendt eller ikke. En slik spenning mellom det mulige og umulige holder en fortelling levende, gjør den interessant i ulike sammenhenger og verdt å diskutere og ta stilling til (se Degh & Vászonyi 1971; Oring 1990). Bloggen *Sta. Sunniva av Selja* redigert av katolikken Ragnhild Aadland erklærer at historien om Sunniva er både legende og realitet, og ingen vet akkurat hvor grensene kan bli trukket. Kirken understreker at Sunniva og hennes følge alle var virkelige mennesker som levde et hellig liv og fikk en hellig død på Selja og er de første helgener vi kjenner i Norge. At fortellingen er materialisert i ruinene, i landskapet, i stedene hvor legenden utspant seg forsterker følelsen av at dette er reelle historiske begivenheter. Svaret på om dette er sant eller ikke forsvinner i en fjern fortid med mytiske dimensjoner. Men det mytiske blir reelt når vi står i Sunnivahola hvor dramaet utspant seg. En slik sammenblanding av det mytiske og det virkelige, av muligheten for at det som fortelles *kan* være sant, gir en kraft til legenden som gjør den verdt å fortelle igjen og igjen. Hendelser plassert i et grenseland mellom det historiske og mytiske, gir energi til fortellers liv.

Med den moderne historievitenskapens inntog i midten av det 19. århundre begynte historikere å diskutere realitetene i Sunnivallegenden. P.A. Munch var den første til å peke ut at kong Olav Tryggvason brukte sin politiske kløkt da han fant rester etter mennesker på Selja. Han trengte et pilgrimssted og Selja var strategisk plassert for et slikt formål. I denne historiske fortolkningen blir legenden om Sunniva og hennes hellige følgesvenner diktning med et nasjonalt og politisk formål (Djupedal 1996:11). I tråd med dette hevder Gro Steinsland at Olav Tryggvason – etter å ha blitt hyllet som konge – satte i gang sitt

doble prosjekt: å kristne landet og styrke kongemakten. Politisk sett må det ha vært gunstig for Olav å kunne bruke funnene på Selja i kristningsprosessen, skriver hun (Steinsland 2012:161). Det fortelles at Sunnivas hellige levninger ble ført til Kristkirken i Bergen da biskopsetet ble flyttet, men disse er borte – og ingen vet heller om de har eksistert, men på begynnelsen av 80-tallet engasjerte Vestmannalaget i Bergen den synske Anna Elisabeth Westerlund til å rekonstruere Kristkirken og søke etter Sunnivas grav på Holmen ved Bergenhus, og hun *så* hvor Sunnivas hellige rester var (Alver 2009:241). Søken etter realisme i fortellingen er stadig levende.

I artikkelen «Historisk segn og historisk sanning» fra 1962, hevder Brynjulf Alver at hvis en ønsker å rekonstruere fortidens hendelser, er det andre kilder som er bedre enn folkediktningen. Legender og sagn er diktning som presenterer fortidens hendelser som episk drama, de formidler noe annet og mer enn historiske saksopplysninger. De kan gi et fargerikt bilde av fortiden, og Alver advarer mot å lete etter historiske sannheter i folkediktningen.

Det er kanskje nettopp det episke drama som Sunnivallegenden inneholder som har virkning også i dag, gjør fortellingen produktiv og dermed også gir grunnlag for nye tolkninger. Aktuelle gjenfortolkninger og -fortellinger viser at i noen sammenhenger er historisk autentisitet mindre viktig enn den mytologiske, religiøse og politiske rolle fortellinger om fortiden kan ha (Anttonen 1997). Sunnivallegenden er en fortelling som inneholder en plastisitet som gir mulighet for dialog med ulike grupper, samtidig som en gjenkjennelig kjerne er til stede i de ulike versjoner.

Enten legenden er diktning eller historisk sannhet så hadde legenden om Sunnivas reise til, og død på øyen Selja mange og vesentlige virkninger i middelalderen, og legenden

virker igjen i vår egen tid. Om Sunniva er en historisk person eller ikke, så har hun i dag en tilstedeværelse for mange i Selje. Ved avdukingen av skulpturen av Sunniva sa Torkjell Djupedal i Venner av Selja Kloster: «Det er jo på ein måte som at Sankta Sunniva kjem heim til Selja».¹² Og, aldri hadde vi trengt henne bedre enn nå, som turistsjefen i Selje uttalte i avisartikkelen sitert her i innledningen. Sunniva har også i dag en tilstedeværelse som er betydningsfull for både enkeltmennesker og lokalsamfunn.

Litteratur

- Aadland, Ragnhild H 2012. Dramatiske, uimotståelige Selja. <http://stasunniva.blogspot.no/2012/09/dramatiske-uimotstaelige-selja.html>, lest 24. april 2018.
- Aadland, Ragnhild H 2015. Hva gjør hellige steder med oss? <http://stasunniva.blogspot.no/search/label/Selja>, lest 24. april 2018.
- Alver, Bente Gullveig 1999. Det genvundne paradiset: Oplevelse, fortolkning og fortælling. I Bente Gullveig Alver et al. *Myte, magi og mirakel i møte med det moderne*. Oslo, Pax, s. 13–31.
- Alver, Bente Gullveig 2009. *Anna Elisabeth Westerlund. En fortelling*. Oslo, Spartacus forlag.
- Alver, Brynjulf 1962. Historiske segner, historisk sanning. *Norveg* vol. 9, s. 89–116.
- Anttonen, Pertti 1997. Transformations of a Murder Narrative: A Case in the Politics of History and Heroization. *Norveg* vol. 40, nr. 2, s. 3–28.
- Anttonen, Pertti 2005. *Tradition through modernity. Postmodernism and the Nation-State in Folklore Scholarship*. Helsinki. SKS.
- Bjelland, Anne Karen og Torunn Selberg 2016. Kystpilegrimsleden – et ledd i regionaliseringen av Vestlandet? I Akselberg et al. *Region og regionalisering. Perspektiv og praksis*. Oslo, Novus forlag, s. 191–212.
- Bowman, Marion 1993. Re-inventing the Celt. *Religion* nr. 23, s. 147–156.
- Bowman, Marion 1994. The Commodification of the Celts. *New Age/ Neo Pagan consumerism. Folklore in Use* nr. 2, s. 143–152.
- Dégh, Linda & Andrew Vázsonyi 1971. Legend and Belief. *Genre*, vol. IV, s. 281–304.
- Djupedal, Torkjell 1996. *Selja. Kulturhistorisk handbok*. Førde, Selje forlag.
- Eriksen, Anne og Torunn Selberg 2006. *Tradisjon og fortelling*. Oslo, Pax.
- Fjordenes Tidende*. Opptatt av å la legenden leve videre. <http://fjt.alda.no/bestill-pluss?3&artRefId=14586531&12&cavis-kode=FT&targetUrl=http%253A%252F%252Fwww.fjt.no%252F%253Fservice%253DpaywallRedirect%2526articleUrl%253Dhttp%253A%252F%252Fwww.fjt.no%252Fnyheter%252Farticle14586531.ece>, lest 12. november 2017.
- Fjordenes Tidende*. Han startet eventyret på Selja. www.fjt.no/kultur/2016/01/29/Han-startet-eventyret-pa-Selja-12100953.ece, lest 24. februar 2018.
- Flatabø, Tormod 2017. Sankta Sunniva si reise. Laurdag 29. april, under Sunnivafestivalen blir det konsert med Helgesenkoret. *Fjordabladet* 21. februar 2017. <http://www.fjordabladet.no/kultur/2017/04/21/Sankta-Sunniva-si-reise-14622236.ece>, lest 6. november 2017.
- Gillis, John 2004. *Islands of the Mind. How the Human Imagination Created the*

12. <https://www.nrk.no/sognogfjordane/—far-sankta-sunniva-heim-til-selja-1.11115984>, lest 6. november 2017.

- Atlantic World*. New York, Palgrave Macmillan.
- Hanne Krogh. <http://hannekrogh.com/musikk/tekster-og-kommentarer/sunniva>, lest 6. november 2017.
- Hjetland, Geir Bjarne 2013. Endeleg fekk Seljefolket avduka statuen dei har venta på så lenge. <https://www.nrk.no/sognogfjordane/st.-sunniva-statuen-avduka-i-selje-1.11120247>, lest 8. november 2017.
- Hoff, Anna Marta et al. 2016. *Kyrkjene i Selje*. Førde, Selja forlag.
- Johnsen, Birgit Hertzberg 1980. 'Her Ulve Mand har revet Aar seksten Hundred Tolv'. Tradisjon, miljø og verdirelatering – en sagnstudie. *Norveg* vol. 23, s. 155–193.
- Massey, Doreen 2005. *For Space*. London, Sage.
- Mikaelsson, Lisbeth 2017. Historien viser vei i norsk pilegrimsrenessanse. I Eldbjørg Haug (red.). *Fra avlatshandel til folkekirke. Reformasjonen gjennom 500 år*. Oslo, Spartacus forlag, s. 327–355.
- Nicolaisen, Christian 2017. Banken la ned, politiet forsvant. Så brant hotellet. Nå har turistene sluttet å komme til Selje. *BT Magasinet*. 11. november 2017. <https://www.bt.no/btmagasinet/i/gXK3A/Banken-la-ned-Politiet-forsvant-Sa-brant-hotellet>, lest 4. desember 2017.
- Nilsen, Kari Berle 2013. *Sankta Sunniva – er hun en historisk person?* Masteroppgave i kristendomskunnskap NLA Høgskolen, Bergen.
- Oring, Elliott 1990. Legend, truth and news. *Southern Folklore* vol. 47, s. 163–147.
- Power, Rosemary 2006. A Place of Community. 'Celtic' Iona and Institutional Religion. *Folklore* vol. 117, s. 33–53.
- Reader, Ian 2014. *Pilgrimage in the Marketplace*. London, Routledge.
- Reme, Eva 2017. Loft og kjeller. Det midlertidige og det evige. *Tidsskrift for kulturforskning* nr. 2., s. 47–62.
- Ronström, Owe 2013. Finding their place: Islands as locus and focus. *Cultural geographies* vol. 20, nr. 2, s. 153–165.
- Selberg, Torunn 2005. The actualization of the sacred place of Selja and the legend of Saint Sunniva. *Arv. Nordic Yearbook of Folklore* vol. 61, s. 129–164.
- Selberg, Torunn 2006. Festivals as celebrations of place in modern society: Two examples from Norway. *Folklore* vol. 117, nr. 3, s. 297–312.
- Selberg, Torunn 2007a. Fortelling, festival og sted. I Torunn Selberg og Nils Gilje (red.). *Kulturelle landskap. Sted, fortelling og materiell kultur*. Bergen, Fagbokforlaget 2007, s. 132–155.
- Selberg, Torunn 2007b. Mennesker og steder. Innledning. I Torunn Selberg og Nils Gilje (red.). *Kulturelle landskap. Sted, fortelling og materiell kultur*. Bergen, Fagbokforlaget, s. 7–20.
- Selberg, Torunn 2014. Sagnet om Utrøst – en evig fortelling? I Line Esborg og Dirk Johannsen (red.) *'En vild endevending av al virkelighet'*. *Norsk Folkeminnesamling i hundre år*. Oslo, Novus Forlag. s. 343–350.
- Skjelbred, Ann Helene Bolstad 1998. *Fortellinger om huldre – fortellinger om oss*. Oslo, Tano Aschehoug.
- Solheim, Svale 1970. Historical Legend – Historical Function. *Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae*, vol. 19, s. 341–346.
- Steinsland, Gro 2012. *Mytene som skapte Norge. Myter og makt fra vikingtid til middelalder*. Oslo, Pax forlag.
- Sunnivaleia*. <http://sunnivaleia.no>, lest 24. november 2017.
- Vengen, Eli Eikenæs 2013. Verdspremiere på Selje kloster. <https://www.nrk.no/sognogfjordane/verdspremiere-pa-selje>

- kloster-1.11058306, lest 6. november 2017.
- Wohlberg, Mikael 2001. *Keltisk tidebønn i Selja. Bakgrunn og ressursmateriale for tidebønngudstjenest i Selje prestegjeld. Oppgave i liturgisk videreutdanning i rammen av Den norske kirkes presteforeningens LIV-kurs 2000–2001.* http://www.keltiskfromhet.no/ressurser/2005/oppgaver/tidebonner_mw.pdf, lest 28. april 2018.
- Wood, Juliette 1998. *Kelterne. Myter, kunst og levende symboler.* Oslo, Grøndahl.

